

УДК 338.246.025.2

DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.72-73.280421>

ЕВОЛЮЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*Кондратюк М. В., к.е.н., доцент,
Обруч Г. В., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ),
Фролова Н. Л., к.е.н., ст. викл. (ННІ «Каразінська школа бізнесу»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна)*

У статті досліджено сучасний стан та тенденції розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. Встановлено, що в значній мірі кризовий стан суб'єктів малого та середнього бізнесу зумовлений недосконалістю нормативно-правової системи і багаторічною практикою декларативного виконання стратегічних та програмних ініціатив активізації розвитку суб'єктів цієї сфери. Вивчення еволюції становлення та розвитку системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні дозволило ідентифікувати основні етапи її трансформації, що відображають зміни законодавчої бази та інструментів державного регулювання цієї сфери. Розкрито етапи трансформації системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні і їх характерні риси. Доведено, що подальша

© Кондратюк М.В.,
Обруч Г.В.,
Фролова Н.Л.

Вісник економіки транспорту і промисловості № 72-73, 2020-2021

гармонізація вітчизняного законодавства до світових правових норм та вимог реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва і повноцінне виконання затверджених державою ініціатив забезпечення їх сталого зростання сприятиме розбудові ефективно функціонуючого та конкурентоспроможного сектору малого і середнього бізнесу в Україні.

Ключові слова: *мале та середнє підприємництво, державна політика, еволюція системи державного регулювання, інструменти, етапи.*

EVOLUTION OF SYSTEM TRANSFORMATION STATE REGULATION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UKRAINE

**Kondratyuk M. V., candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Obruch H. V., candidate of Economic Sciences, Associate Professor (USURT),
Frolova N. L., candidate of Economic Sciences, senior lecturer (Karazin Business
School, VN Karazin Kharkiv National University)**

The article examines the current state and trends in the development of small and medium-sized businesses in Ukraine. It is established that to a large extent the crisis state of small and medium-sized businesses is caused by the imperfection of the regulatory system and the long-term practice of declarative implementation of strategic and program initiatives to activate the development of subjects in this sphere. The study of the evolution of the formation and development of the system of state regulation of small and medium-sized businesses in Ukraine allowed us to identify the main stages of its transformation, reflecting changes in the legislative framework and instruments of state regulation of this sphere. The evolution of the transformation of the system of state regulation of small and medium-sized businesses in Ukraine and the characteristic features of the selected stages are revealed. Thus, the first stage is the first stage is the formation of the regulatory framework for state regulation of entrepreneurship. The second stage is connected with the beginning of new approaches to state regulation of entrepreneurship. The third stage is caused by the formation of modern regulatory support for state regulation of entrepreneurship. The fourth stage is the implementation of qualitative changes in the system of state regulation of entrepreneurship. The fifth stage is dedicated to the beginning of a systematic approach to state regulation and support of small and medium-sized businesses. The current stage is related to the implementation of a strategic approach to state regulation and support of small and medium-sized businesses, taking into account the global trends of public administration of subjects of this sphere, it is proved that further harmonization of domestic legislation with world legal norms and requirements for the implementation of state policy in the field of small and medium-sized businesses and the full implementation of state-approved initiatives to ensure their sustainable growth will contribute to the development of an effectively functioning and competitive sector of small and medium-sized businesses in Ukraine.

Keywords: *small and medium-sized businesses, state policy, evolution of the state regulation system, tools, stages.*

Постановка проблеми. На сьогодні розвиток малого та середнього підприємництва розглядається як одна з ключових рис прогресивної економіки. Близько 50 % від загального обсягу ВВП економічно розвинених країн генерується саме сегментом малого та середнього бізнесу, що обумовлює значну увагу

держави до забезпечення сприятливого інституційного клімату та реалізації виваженої державної політики у сфері розвитку суб'єктів цієї сфери. Попри вказану загальносвітову тенденцію, в Україні сектор малого і середнього бізнесу не знайшов належної підтримки з боку держави і незважаючи на затвердження низки стратегічних та програмних ініціатив забезпечення їх стабільного розвитку, суб'єкти малого та середнього підприємництва донині відчувають надмірний адміністративний та податковий тиск. За даними 2019 р. частка суб'єктів малого та середнього підприємництва в загальній доданій вартості за витратами виробництва в Україні склала 66,4 % при їх загальній кількості 18,13 та 1922,98 тис. од. відповідно, що вказує на значний потенціал суб'єктів цього сектору в напрямі нарощення їх вкладу у ВВП країни.

З огляду на важливу роль держави у стимулюванні економічної активності суб'єктів малого та середнього бізнесу доцільним є вивчення набутого Україною досвіду реалізації державної політики, зокрема важелів та інструментів державного регулювання суб'єктів вказаного сегменту, з метою з'ясування недоліків реалізованої державної політики у цій сфері і визначення найбільш доцільних для використання інструментів активізації процесів зростання малого та середнього бізнесу на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку суб'єктів підприємництва і визначенню ефективних механізмів та важелів державного управління процесами їх зростання на сьогодні приділяється вагома увага сучасними вченими, серед яких слід відзначити: Л. Безуглу, М. Беззубову, В. Дикань, В. Диканя, М. Корінь, В. Мареніченко, О. Шраменко та ін. [1-8]. Зокрема наукові праці [1, 5, 7] присвячено виключно дослідженню сучасних інструментів та важелів державного

регулювання малого та середнього бізнесу в Україні. Віддаючи належне здобуткам науковців, слід відзначити, що в умовах трансформації середовища функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва доцільним є ґрунтовне вивчення еволюції системи їх державного регулювання і відображення дієвих напрямів та інструментів державної політики у сфері стимулювання розвитку суб'єктів цього сегменту.

Метою наукової статті є відображення особливостей трансформації системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні і визначення дієвого інструментарію активізації їх сталого зростання.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років спостерігається нестабільність функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. Так, у 2019 р. порівняно з попереднім роком кількість суб'єктів середнього підприємництва зросла на 10,0 % і досягла 18,1 тис. од., однак відносно до 2010 р. – скоротилася на 15,1 % (на 3,2 тис. од.). Щодо суб'єктів малого підприємництва, то їх кількість у 2019 р. склала 1922,98 тис. од., збільшившись на 5,5 % (на 100,3 тис. од.) порівняно з 2018 р. і скоротившись на 11,1 % (на 239,0 тис. од.) відносно до 2010 р. При цьому варто звернути увагу на те, що 96,9 % із загальної кількості суб'єктів малого підприємництва є суб'єктами мікропідприємництва, значна частка яких функціонує формально і не виконує покладеної на них функції активізації економічного розвитку країни.

Щодо зайнятості населення в цьому сегменті, то станом на кінець 2019 р. у сфері малого та середнього підприємництва було задіяно 5682,8 тис. осіб найманих працівників. З них 3087,0 тис. осіб (54,3 %) працювало на суб'єктах середнього підприємництва (у 2018 р. це значення складало 2782,4 тис. осіб), що свідчить про зростання показника у 2019 р. на 10,9 %, а 2595,8 тис. од. – зайнято у

сегменті малого підприємництва (у 2018 р. – 2603,2 тис. од.), тобто кількість працівників у 2019 р. порівняно з попереднім знизилася на 0,3 %.

Деструктивні тенденції характерні і для фінансово-економічного стану суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. Попри загалом покращення фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання в даному сегменті (у 2019 р. розмір чистого прибутку склав 336,4 млрд грн), зберігається висока частка збиткових малих та середніх підприємств, яка у 2019 р. досягла 22,4 та 26,7 % відповідно. Зокрема обсяг збитку, отриманого такого роду підприємствами склав 78,3 та 73,1 млрд грн відповідно [9].

Низький рівень сприятливості бізнес-клімату для розвитку вітчизняних суб'єктів малого та середнього підприємництва в значній мірі викликаний низькою результативністю інструментів державного регулювання цієї сфери. Попри загалом сформованість законодавчого базису державного регулювання і стимулювання розвитку суб'єктів підприємництва, подолання усталених кризових явищ у сфері малого та середнього бізнесу залишається не вирішеним питанням. З огляду на це варто більш детально проаналізувати еволюцію розвитку нормативно-правового забезпечення функціонування малого та середнього підприємництва з метою встановлення бар'єрів, які перешкоджають реалізації потенціалу малого та середнього бізнесу, і визначення інструментів, вплив яких позитивно відобразився на стані суб'єктів цієї сфери і які варто покласти в основу вираженої державної політики стимулювання процесів розвитку малого та середнього підприємництва в країні.

Так, аналіз становлення системи державного регулювання малого та середнього підприємництва доцільно розпочати з часу здобуття Україною незалежності і безпосередньо ведення

державою самостійної економічної та соціальної політики. Найбільш важливим для цього етапу стало прийняття Законів України «Про підприємництво» та «Про підприємства в Україні», що поклало початок ведення підприємницької діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання. У межах цих законів було закріплено види, організаційні форми та правила створення підприємства, його реєстрації, реорганізації та ліквідації, а також загальні засади здійснення підприємницької діяльності, гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки [10].

Надалі послідувало прийняття низки важливих для становлення та розвитку підприємницького сектору в Україні нормативно-правових актів, серед яких: Митний кодекс України, Арбітражний процесуальний кодекс України (наразі відомий як Господарський процесуальний кодекс України), Закони України «Про господарські товариства», «Про систему оподаткування», «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», «Про банкрутство», «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про промислово-фінансові групи в Україні», «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» (ост. ред. – «Про наукову і науково-технічну діяльність»), «Про інвестиційну діяльність» та ін. Що стосується інституцій державного регулювання розвитку суб'єктів підприємництва цього періоду, то слід вказати на Державний комітет України по сприянню малим підприємствам та підприємству. Забезпечення державної підтримки розвитку суб'єктів підприємництва було покладено на Український національний фонд підтримки підприємництва і розвитку конкуренції (надалі був реорганізований в Український фонд підтримки підприємництва, що

функціонує і сьогодні).

Важливим кроком держави на шляху забезпечення державної підтримки розвитку малих та середніх підприємств стало затвердження у 1993 р. першої Програми державної підтримки підприємництва в Україні і в подальшому розробки Комплексного плану її реалізації. Програмою було закріплено низку суттєвих ініціатив щодо правової, фінансової, матеріально-технічної, кадрової, інформаційної та науково-методичної підтримки підприємництва. Однак, їх практична реалізація була обмежена відсутністю фінансових ресурсів для виконання визначених в ній завдань і загалом нерозумінням державою ролі малого та середнього підприємництва в забезпеченні її економічного зростання.

Другий етап становлення системи державного регулювання малого та середнього підприємництва розпочався у 1996 р. з прийняття Конституції України, в якій було закріплено право кожного громадянина на ведення підприємницької діяльності за напрямками, які не заборонені законом. За державою, у свою чергу, конституцією закріплено функції захисту конкуренції, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку і ведення недобросовісної конкуренції, захисту права споживачів, здійснення контролю за якістю і безпечністю продукції, послуг і робіт тощо [11]. Окрім того разом з цим відбулося схвалення низки й інших важливих нормативно-правових актів, що реалізують вказані можливості і загалом мають важливе значення для розвитку підприємницького сектору («Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про режим іноземного інвестування», «Про торгово-промислові палати в Україні» тощо). Важливо відзначити затвердження у 1996-1997 рр. Концепції державної політики розвитку малого підприємництва і Програми розвитку малого підприємництва в

Україні на 1997-1998 рр., що сформувало базис для активізації процесів розбудови сегменту малого підприємництва в країні. Перелік основних завдань визначених програмних документів включав важелі забезпечення правової, фінансово-кредитної, матеріально-технічної, інноваційної, кадрової, науково-методичної та організаційної підтримки розвитку малого підприємництва, а також інструменти міжнародної фінансової та технічної допомоги суб'єктам малого підприємництва [12].

Функції формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності на цьому етапі виконував Державний комітет України з питань розвитку підприємництва. Характерною рисою цього етапу стало започаткування нових підходів до реалізації державної політики у сфері розвитку суб'єктів підприємництва, зокрема на основі впровадження ініціативи дерегуляції їх діяльності. Останнє знайшло відображення в таких нормативно-правових актах як Закони України «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності», «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності», «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» тощо.

З 2000 р. зафіксовано законодавчий бум у сфері державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва. Цей період ознаменувався прийняттям багатьох важливих законів та підзаконних актів, які в подальшому лягли в основу сучасної системи державного регулювання малого та середнього бізнесу в Україні. Серед них слід відзначити: Закони України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про захист економічної конкуренції» тощо.

Щодо координуючого органу у цій сфері, слід вказати на Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва.

На особливу увагу в контексті дослідження заслуговує Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» і затверджена Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, у рамках яких було уточнено основні напрями підтримки державою суб'єктів цього сегменту, пов'язані з формуванням відповідної інфраструктури, системи кадрової підтримки, спрямованої на підготовку висококваліфікованих фахівців для суб'єктів малого підприємництва, застосуванням різних пільг, зокрема податкових та фінансово-кредитних, залученням суб'єктів малого підприємництва до виконання державного замовлення тощо. Незважаючи на широкий спектр заходів підтримки суб'єктів малого підприємництва, аналіз їх практичної реалізації дозволив встановити, що фактично була реалізована лише ініціатива, яка стосувалася спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності. Щодо інших напрямів підтримки слід зазначити, що вони не знайшли належної правової підтримки, а їх зміст визнано суто декларативним.

Для четвертого етапу (2006-2011 рр.) характерною є реалізація якісних змін у системі державного регулювання малого та середнього підприємництва. Найбільш масштабною подією стало прийняття Податкового Кодексу України, що сприяло правовому упорядкуванню системи оподаткування підприємств. Також, було схвалено низку інших важливих законодавчих нововведень щодо державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності, серед яких: Закони України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу

технологій», «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» тощо. У напрямі розширення механізмів сприяння розвитку малому та середньому підприємству слід відзначити схвалення Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», якою було передбачено зниження регуляторного тиску на суб'єкти цієї сфери, а також варто вказати на розроблення плану заходів щодо гармонізації правових норм розвитку малого та середнього підприємництва відповідно до європейського законодавства в цій сфері, зокрема Акту з питань малого бізнесу для Європи.

Важливим етапом трансформації системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні і започаткування системного підходу до реалізації державної політики в цій сфері стало схвалення закону «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», яким було закріплено пріоритетність підтримки власне суб'єктів малого та середнього підприємництва. До цього часу державне регулювання малого та середнього бізнесу в країні здійснювалося на основі норм та правил, які діяли у сфері підприємництва загалом, і окремих положень, спрямованих на активізацію розвитку суб'єктів малого підприємництва. Відтепер відбулося схвалення та затвердження низки правових ініціатив, які розширювали межі державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва і сприяли спрощенню процедур їх реєстрації, ліцензування, а також контрольно-наглядових та інших регуляторних заходів. Так, слід вказати на схвалення таких законів як: «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», «Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської

діяльності щодо фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності», «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (стосовно введення тимчасового мораторію на проведення перевірок відповідними державними органами) та ін. Прийняття відповідних законів і внесення якісних змін до системи державного регулювання підприємницької діяльності сприяло скороченню дозвільних документів і видів діяльності, які підлягають ліцензуванню, встановленню тимчасового мораторію на здійснення перевірок суб'єктів підприємницької діяльності, частковому спрощенню процедур, пов'язаних із відкриттям підприємства, удосконаленням процесу публічних закупівель, у т. ч. за рахунок впровадження системи електронних закупівель ProZorro, запровадженню електронного реєстру відшкодування ПДВ тощо. Виконання регуляторної функції у цій сфері було покладено на Державну службу України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, яка наприкінці 2014 р. була реорганізована в діючу на сьогодні Державну регуляторну службу України.

Варта уваги в цьому сенсі Концепція Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки, у межах якої було розширено перелік напрямів та механізмів активізації процесів розвитку суб'єктів цієї сфери. Ключовими з них визначено: дерегуляція господарської діяльності; розширення можливостей доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до кредитних ресурсів; надання підтримки інноваційно-орієнтованим підприємствам; сприяння розвитку інфраструктури підтримки суб'єктів цієї сфери; сприяння реалізації ініціатив соціальної відповідальності бізнесу; удосконалення співпраці між державою, приватним сектором та

громадськими організаціями у сфері навчання підприємництва; розширення можливостей участі суб'єктів малого та середнього підприємництва у реалізації проектів державно-приватного партнерства та ін. [13]. Попри запланований десятирічний термін виконання концепції, у 2017 р. вона втратила чинність, що викликано затвердженням стратегічної ініціативи розвитку суб'єктів цієї сфери.

Прийняття діючої наразі Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року і в подальшому плану щодо її практичної реалізації започаткувало новий етап трансформації системи державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу в країні. Зміст та завдання, визначені в Стратегії, спрямовані на забезпечення поступового розвитку малого та середнього підприємництва з урахуванням обмеженості джерел фінансування їх розвитку і посилення зовнішніх викликів. Реалізацію Стратегії заплановано здійснювати за такими стратегічними напрямками як: створення сприятливого середовища для розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва, розширення їх доступу до фінансування, спрощення податкового адміністрування для суб'єктів цієї сфери, популяризація підприємницької культури та розвиток підприємницьких навичок, сприяння експорту (інтернаціоналізації) суб'єктів малого і середнього підприємництва, підвищення їх конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу [14].

Це стало поштовхом до внесення суттєвих змін у систему державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва. Зокрема слід відзначити затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату, а також плану дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» [15]. При цьому зміни

стосувалися спрощення умов провадження підприємницької діяльності як загалом, так і в розрізі окремих галузей. Заходи, спрямовані на покращення позицій України в глобальному рейтингу ведення бізнесу, розкрито в розрізі критеріїв оцінювання країни за вказаним індексом. Також, у цьому сенсі слід вказати на створення комісії з питань захисту бізнесу, діяльність якої має бути спрямована на покращення бізнес-клімату в країні і створення сприятливих умов для залучення інвестицій, у т.ч. й іноземних, і Координаційної ради з питань розвитку мікропідприємництва та малого підприємництва, зорієнтованої на подолання бар'єрів щодо провадження підприємницької діяльності і активізацію процесів розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу в країні.

Початок 2020 р. також ознаменувався затвердженням ряду важливих ініціатив, які формують правовий базис для впровадження інструментів державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва, що знайшли успішне застосування в світовій практиці державного управління процесами розвитку малого та середнього бізнесу. Однією з таких ініціатив є Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, яка визначає основні напрями впровадження принципів соціально-відповідального господарювання у вітчизняну практику, зокрема з точки зору охорони навколишнього природного середовища, зайнятості населення і розвитку трудових відносин [16]. Згодом у липні 2020 р. було схвалено і план заходів з виконання відповідної концепції, який визначив важелі та інструменти популяризації принципів та стандартів соціально відповідального бізнесу в Україні, проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, підготовку та надання суб'єктам

підприємництва рекомендацій щодо впровадження політики соціально відповідального бізнесу, їх заохочення до реалізації політики інформаційної прозорості та інтеграції принципів соціальної відповідальності в діяльність компаній, підвищення рівня знань працівників з питань соціальної відповідальності та ін. [17]. Практична реалізація зазначеної концепції та плану її втілення стане важливим кроком на шляху успішної інтеграції вітчизняних підприємств у світову бізнес-спільноту.

З метою наближення вітчизняної системи кредитування малого та середнього бізнесу до світової практики наприкінці січня 2020 р. схвалено законопроект, що стосується створення умов для доступного кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу за рахунок створення Фонду розвитку підприємництва і виділення в бюджеті коштів на виконання покладених на нього функцій. Ця програма отримала назву «Доступні кредити 5-7-9 %» і з моменту її старту уповноважені банки вже видали 6334 кредитів на загальну суму в 14,6 млрд грн, з яких 10,0 млрд грн спрямовано на рефінансування попередньо отриманих позик, 2,8 млрд грн – на капітальні інвестиції і 1,8 млрд грн – видано як антикризові кредити під 3 %. Зокрема найбільш активними учасниками програми є Райфайзен Банк Аваль, яким видано кредитів на суму 3,3 млрд грн, ПУМБ (1,9 млрд грн), Креді Агріколь Банк (1,8 млрд грн), Кредобанк (1,5 млрд грн), Ощадбанк та Укргазбанк (1,3 млрд грн) [18]. Загалом ініціативу розглядають як позитивну та неабияк важливу для активізації ділової активності і забезпечення розвитку бізнес-суб'єктів, зокрема в умовах поширення пандемії коронавірусу і посилення кризового стану їх діяльності.

Отже, ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження щодо особливостей реалізації державної політики у сфері підприємництва, слід

виділити шість основних етапів розвитку державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні, які відображають еволюційні зміни законодавчої бази і трансформацію інструментів державного регулювання підприємництва відповідно до рівня компетентності органів влади (рис. 1):

перший етап – 1991-1995 рр. – становлення нормативно-правового базису державного регулювання підприємництва (характерною рисою етапу є активізація процесів приватизації і формування конкурентного середовища для суб'єктів підприємницької діяльності);

другий етап – 1996-1999 рр. – започаткування нових підходів до державного регулювання підприємництва (характерною рисою етапу є впровадження дерегуляційних ініціатив і удосконалення системи захисту прав та інтересів суб'єктів підприємництва);

третій етап – 2000-2005 рр. – формування сучасного нормативно-правового забезпечення державного регулювання підприємництва (характерною рисою етапу є розроблення основних положень державної регуляторної політики у сфері підприємництва і започаткування ініціатив щодо державної підтримки пріоритетних галузей економіки);

четвертий етап – 2006-2011 рр. – реалізація якісних змін у системі державного регулювання підприємництва (характерною рисою етапу є якісне удосконалення процесів державного регулювання підприємництва і здійснення фрагментарної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва);

п'ятий етап – 2012-2016 рр. – започаткування системного підходу до державного регулювання і підтримки малого та середнього підприємництва (характерною рисою етапу є формування програмних ініціатив і розбудова інституцій державної підтримки розвитку

суб'єктів малого і середнього бізнесу); шостий етап – 2017 р. – по сьогодні – реалізація стратегічного підходу до державного регулювання і підтримки малого та середнього підприємництва з урахуванням світових трендів державного управління суб'єктами цієї сфери (характерною рисою етапу є розроблення та впровадження інструментів державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва, що знайшли успішне впровадження в світовій практиці державного управління процесами розвитку малого та середнього бізнесу).

Висновки. Таким чином, дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва дозволило дійти висновку щодо нестабільності їх функціонування, що в значній мірі зумовлено недосконалістю законодавства і декларативністю виконання стратегічних та програмних ініціатив активізації розвитку суб'єктів малого і середнього бізнесу. Вивчення еволюції становлення та розвитку системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні надало змогу виділити шість основних етапів її трансформації, що відображають зміни законодавчої бази та інструментів державного регулювання цієї сфери відповідно до компетентності органів державної влади, які виконують регулятивні та координуючі функції в системі державного управління суб'єктами малого та середнього бізнесу. Розкрито еволюцію трансформації системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні і характерні риси кожного з етапів. Це дозволило дійти висновку, що повноцінне і своєчасне виконання затверджених на державному рівні ініціатив сприятиме розбудові ефективно функціонуючого та конкурентоспроможного сектору малого і середнього бізнесу в Україні.

I етап – 1991-1995 рр. – становлення нормативно-правового базису державного регулювання підприємництва – активізація процесів приватизації і формування конкурентного середовища підприємницької діяльності	
Закон України «Про підприємництво»; Закон України «Про підприємства в Україні»; Закон України «Про систему оподаткування»; Закон України «Про приватизацію майна державних підприємств»; Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності»; Постанова КМУ «Про Програму державної підтримки підприємництва в Україні»; Постанова КМУ «Про Український фонд підтримки підприємництва»	
II етап – 1996-1999 рр. – започаткування нових підходів до державного регулювання підприємництва – впровадження дерегуляційних ініціатив і удосконалення системи захисту прав та інтересів суб'єктів підприємництва	
Конституція України; Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні»; Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту»; Указ Президента України «Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності»; Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва»; Указ Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності»; Постанова КМУ «Про Програму розвитку малого підприємництва в Україні на 1997-1998 роки»	
III етап – 2000-2005 рр. – формування сучасного нормативно-правового забезпечення державного регулювання підприємництва – розроблення основних положень державної регуляторної політики у сфері підприємництва і започаткування ініціатив щодо державної підтримки пріоритетних галузей економіки	
Господарський кодекс України; Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»; Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»; Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»; Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва»; Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні»	
IV етап – 2006-2011 рр. – реалізація якісних змін у системі державного регулювання підприємництва – якісне удосконалення процесів державного регулювання підприємництва і здійснення фрагментарної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва	
Податковий кодекс України; Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»; Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності»; Постанова КМУ «Деякі питання надання суб'єктам малого та середнього підприємництва кредитно-гарантійної підтримки»; Постанова КМУ «Про затвердження порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства»; Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування системи державної допомоги суб'єктам господарювання»	
V етап – 2012-2016 рр. – започаткування системного підходу до державного регулювання і підтримки малого та середнього підприємництва – формування програмних ініціатив і розбудова інституцій державної підтримки розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва	
Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»; Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»; Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» щодо лібералізації системи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»; Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки»	
VI етап – 2017 р. – до сьогодні – реалізація стратегічного підходу до державного регулювання і підтримки малого та середнього підприємництва з урахуванням світових трендів державного управління суб'єктами цієї сфери – розроблення та впровадження інструментів державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва, що знайшли успішне впровадження в світовій практиці державного управління процесами розвитку малого та середнього бізнесу	
Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року»; Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні»; Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату, плану дій щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» (-Doing BusinessI); Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року»	

Рис. 1. Еволюція трансформації системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні (розроблено авторами)

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Беззубова М. О. Регулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». Київ, 2010. 22 с.
- 2 Безугла Л. С. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 89-92.
- 3 Дикань В.В. Формування стратегії державного регулювання створення та функціонування промислово-логістичної системи. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. Вип. 47. С. 15-19.
- 4 Дикань В.Л., Корінь М.В. Державне регулювання промислового розвитку України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 61. С. 9-19.
- 5 Дикань В.Л., Шраменко О.В. Стратегічні орієнтири державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу. Стратегічні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств у цифровому економічному просторі : колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Ареф'євої О.В. – К.: ФОП Маслаков, 2019. – С. 47-55.
- 6 Дикань В.Л. Государственное управление развитием экономики Украины в условиях «третьей волны» глобализации. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. № 43. С. 11-20.
- 7 Мареніченко В.В. Механізми реалізації державного регулювання якісного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні: дис. ... канд. наук з держ. управ.: 25.00.02; Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. Дніпро, 2017. 255 с.
- 8 Шраменко О. В. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності на основі розвитку інформатизації економічних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 59. С. 32-37.
- 9 Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2019 рік. *Державна служба статистики України: веб-сайт*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/12/Dsvsmm_19.pdf (дата звернення: 02.12.2020).
- 10 Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII. *Законодавство України: веб-сайт*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/698-12> (дата звернення: 12.11.2020).
- 11 Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Законодавство України: веб-сайт*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.11.2020).
- 12 Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.1996 р. № 404. *Законодавство України: веб-сайт*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/404-96-%D0%BF> (дата звернення: 16.11.2020).
- 13 Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 641-р. *Законодавство України: веб-сайт*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80#n9> (дата звернення: 17.11.2020).
- 14 Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 504-р. *Законодавство України: веб-сайт*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80> (дата звернення: 21.11.2020).
- 15 Про затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та покращення бізнес-клімату, плану дій

щодо підвищення позиції України в рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» (-Doing Business): Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1413-р. *Законодавство України: веб-сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1413-2019-%D1%80#n16> (дата звернення: 28.11.2020).

16 Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 66-р. *Законодавство України: веб-сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#n8> (дата звернення: 28.11.2020).

17 Про затвердження плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.07.2020 р. № 853-р. *Законодавство України: веб-сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.11.2020).

18 Програма «Доступные кредиты 5-7-9%»: что нового? *smebanking.news: веб-сайт*. URL: <https://smebanking.news/ru/25051-programma-dostupnye-kredity-5-7-9-rasshiryaetsya-no-ukrainskij-biznes-xochet-bolshego/> (дата обращения: 10.12.2020).

REFERENCES:

1 Bezzubova M. O. *Rehulivannia rozvytku maloho ta seredn'oho biznesu v Ukraini* [Regulation of small and medium-sized business development in Ukraine], PhD Thesis, Economics and business management. Kyiv: State institution –Institute of Economics and forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2010.

2 Bezuhla L. S. (2011) *Mekhanizmy*

derzhavnoho rehulivannia pidpriemnyts'koi diial'nosti v Ukraini [Mechanisms of state regulation of entrepreneurial activity in Ukraine], *Investment: practice and experience*, vol. 6. pp. 89-92.

3 Dykan V.V. (2014) *Formuvannia stratehii derzhavnoho rehulivannia stvorennia ta funktsionuvannia promyslovo-lohistychnoi systemy* [Formation of a strategy for state regulation of the creation and functioning of the industrial and logistics system], *Bulletin of the Economics of Transport and Industry*, vol. 47. pp. 15-19.

4 Dykan V.L. and Korin M.V. (2018) *Derzhavne rehulivannia promyslovoho rozvytku Ukrainy* [State regulation of industrial development of Ukraine], *Bulletin of the Economics of Transport and Industry*, vol. 61. pp. 9-19.

5 Dykan V.L. and Schramenko O.V. (2019) *Stratehichni oriientyry derzhavnoho rehulivannia subiektiv maloho ta serednoho biznesu* [Strategic guidelines for state regulation of small and medium-sized business entities]. In: *Strategic Aspects of Managing Enterprise Competitiveness in the Digital Economic Space: A Collective Monograph*. Kyiv, pp. 47 – 55.

6 Dykan V.L. (2013) *Gosudarstvennoe upravlenie razvitiem ekonomiki Ukrainy v usloviyakh -tret'ey volny globalizatsii* [State management of economic development in Ukraine in the -third wave of globalization], *Bulletin of the Economics of Transport and Industry*, vol. 43. pp. 11-20.

7 Marenichenko V.V. *Mekhanizmy realizatsii derzhavnoho rehulivannia iakisnoho rozvytku maloho ta seredn'oho biznesu v Ukraini* [Mechanisms for implementing state regulation of the qualitative development of small and medium-sized businesses in Ukraine], PhD Thesis, Public administration mechanisms. Dnipro: Dnipropetrovsk state agrarian and economic University, 2017.

8 Shramenko O. V. (2017) *Udoskonalennia derzhavnoho rehulivannia pidpriemnyts'koi diial'nosti na osnovi*

rozvytku informatyzatsii ekonomichnykh system [Improvement of state regulation of entrepreneurial activity based on the development of informatization of economic systems], *Bulletin of the Economics of Transport and Industry*, vol. 59. pp. 32-37.

9 The official site of State statistics service of Ukraine (2020), –Activities of large, medium, small and microenterprises in 2019, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/12/Dsvsмм_19.pdf (Accessed 2 Dec 2020).

10 The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine –On entrepreneurship, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/698-12> (Accessed 12 Nov 2020).

11 The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine –Constitution Of Ukraine, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 15 Nov 2020).

12 Cabinet of Ministers of Ukraine (1996), –Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine –On the concept of state policy for small business development, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/404-96-%D0%BF> (Accessed 16 Nov 2020).

13 Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), –Order Of The Cabinet Of Ministers Of Ukraine –On approval of the concept of the national program for the development of small and medium-sized businesses for 2014-2024, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-%D1%80#n9> (Accessed 17 Nov 2020).

14 Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), –Order Of The Cabinet Of Ministers Of Ukraine –On approval of the strategy for

the development of small and medium-sized businesses in Ukraine for the period up to 2020, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80> (Accessed 21 Nov 2020).

15 Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), –Order Of The Cabinet Of Ministers Of Ukraine –On approval of the action plan for deregulation of economic activity and improvement of the business climate, the action plan for improving Ukraine's position in the World Bank's doing Business rating (—Doing Business), available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1413-2019-%D1%80#n16> (Accessed 28 Nov 2020).

16 Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), –Order Of The Cabinet Of Ministers Of Ukraine –On approval of the concept of implementation of the state policy in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#n8> (Accessed 28 Nov 2020).

17 Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), –Order Of The Cabinet Of Ministers Of Ukraine –On approval of the action plan for the implementation of the concept of state policy implementation in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2020-%D1%80> (Accessed 29 Nov 2020).

18 *smebanking.news: website* (2020), Hydrogen Available loans 5-7-9% program: what's new? Available at: <https://smebanking.news/ru/25051-programma-dostupnye-kredity-5-7-9-rasshiraetsya-no-ukrainskij-biznes-xochet-bolshego/> (Accessed 10 Dec 2020).